

КЦТ

КУЛТУРНИ ЦЕНТАР
ТОПОЛА

ТОПОЛСКИ ЗАПИСИ VIII

Година VIII
Број 8
Топола
2019.

ТОПОЛСКИ
ЗАПИСИ
VIII

ТОПОЛА, 2019.

Тополски записи

Издавач

Културни центар Топола

За издавача

Мирољуб Марковић

Технички уредник

Ивана Бајчић

Тираж

200

Штампа

"Штампарија Фокус" Аранђеловац

Идејно решење корица

Иван Антић

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85(497.11)

ТОПОЛСКИ записи: главни и одговорни
уредник Мирољуб Марковић. - Год. 1, бр. 1
(2012)- . - Топола : Културни центар, 2012 -
(Аранђеловац : Фокус). - 24 cm

Годишње.

ISSN 2217-9437 = Тополски записи
COBISS.SR-ID 191530252

САДРЖАЈ

**ЗАНАТЛИЈЕ ТОПОЛЕ ИЗМЕЂУ
ДВА СВЕТСКА РАТА И ЊИХОВО
УДРУЖЕЊЕ**

/6/

**ДОПУНА ПОДАТАКА
О СВЕШТЕНИЦИМА,
КАПЕЛАНИМА И ЂАКОНИМА
КАРАЂОРЂЕВЕ ЦРКВЕ У ТОПОЛИ**

/35/

**РОДОСЛОВ ПОРОДИЦЕ
МАРИНКОВИЋ ИЗ ТОПОЛЕ,
КРЂЕВЦА И С. ТОПОЛЕ (ЗАСЕОК
ВАГАНЦА), КОЈИ СЛАВЕ СВ.
КЛИМЕНТА.**

/41/

**ЗНАМЕНИТИ ЉУДИ ИЗ БОЖУРЊЕ
- АРХИМАНДРИТ КИРИЛО
(ЖИВОЈИН) ЈОВИЧИЋ**

/49/

**ДЕСПОТИЦА ИРИНА- ПРОКЛЕТА
ЈЕРИНА**

/51/

**ЉУДИ НА РАСКРШЋУ -
ХРОНИКА ГОРЊЕ ЈАСЕНИЦЕ**

/63/

**ПОСЛЕДЊИ ГУСЛАРИ У ГОРЊОЈ
ЈАСЕНИЦИ**

/87/

**ЛИПОВАЧКА СЛИКАРСКА
КОЛОНИЈА**

/93/

**ВРЕМЕ ЗА ПАМЋЕЊЕ- БИО САМ
МИРОВЊАК**

/94/

**МЕТОДОЛОШКЕ И
КРИТЕРИЈУМСКЕ ПОСТАВКЕ
ИМЕНОВАЊА УЛИЦА, ЗАСЕЛАКА
И ТРГОВА НА ПОДРУЧЈУ
ОПШТИНЕ ТОПОЛА**

/99/

ДЕЦА И МЛАДИ НА ПОТЕЗУ

/108/

Јелена Јовановић

ПОСЛЕДЊИ ГУСЛАРИ У ГОРЊОЈ ЈАСЕНИЦИ:

ТРАДИЦИЈА И ПРОМЕНЕ¹

Горња или крагујевачка Јасеница је једна од области у централној Србији које, с обзиром на састав и порекло становништва, представљају границу између западних и источних српских области. Њу поглавито (око 60%) насељавају потомци досељеника из динарских крајева – од Бијелог Поља, Сјенице, Пештери и Бихора² и тзв. етапних области динарске досељеничке струје – Старог Влаха и Драгачева³. Крајеве који се налазе источно од ове границе, и то на првом месту област у непосредном суседству – Доњу или смедеревску Јасеницу, поред динараца – насељавају већином потомци досељеника косовско-метохијске, вардарско-моравске и других, мањих метанастазичких струја⁴.

Међу становницима Горње Јасенице, значајан проценат чине и потомци досељеника са Косова и Метохије, а у много мањој мери из моравске и вардарске области. Ипак, припадници динарске струје, као најбројније и најкомпактније, највише су утицали на обликовање етничког, културног, па и музичког идентитета овог краја.

Кад је реч о музичком идентитету ове области, њега одређују, пре свега, старинске двогласне песме (**ЊИХОВ ТОНСКИ НИЗ, ОБЛИЦИ, СТРУКТУРА ДВОГЛАСА,**

¹ Овај рад је у нешто другачијем облику претходно био објављен под насловом „Тројица гуслара у Горњој

Јасеници – корени и наслеђе”, у часопису Сабор народног стваралаштва Србије, Топола 1996, 11-13. Сада

се објављује поново уз неколико допуна, уз сагласност ауторке (прим. ур).

² Боривоје Дробњаковић, Јасеница – антропогеографска испитивања, Српски етнографски зборник

XXV, Насеља и порекло становништва књ. 13, Београд, 1923, 248.

³ Исто, 252.

⁴ Исто, 255.

употреба мелодијских образаца који се срећу у западнијим и југозападнијим крајевима, као и специфично динарско “бојење” и украшавање као особености начина извођења у Западној Србији⁵); затим, инструментаријум (заступљене свирале и двојнице “на леву руку”) и, што је од посебног интереса за наш рад, снажна присутност епске песничке традиције код народних певача и очуван култ гусала као народног инструмента.

Према причању старијих житеља, у селима овог краја је у прошлости (до шездесетих година XX века) било много гуслара, који су се међусобно дружили, посећивали и у току зимских вечери састајали да би уз гусле певали јуначке песме и пошалице. Последњих деценија прошлог века овај облик комуницирања је ишчезао. Гуслање, потиснуто из свакодневног сеоског живота, било је подстицано (наравно, у све израженијем виду фолклоризма) још једино радом организатора културних манифестација – Сабора народног стваралаштва Србије у Тополи и Сусрета села у њеној околини.

Током теренског рада у селима Горње Јасенице у времену од 1988. до 1991. године, упознали смо свега три гуслара: једног старије генерације, који, на жалост, више није међу живима – Живана Вујића из Липовца (1919-1991) и двојицу млађе генерације – Микицу Арсенијевића из Винче (рођ. 1954) и Бора Букелића, родом из Горње Мораче у Црној Гори, гуслара и градитеља гусала (рођ. 1965)⁶.

Када говоримо о овим гусларима,

⁵ О томе видети детаљније у: Јелена Јовановић, Вокална традиција Јасенице у светлости етногенетских

процеса, Музиколошки институт САНУ, 2014, 176-183, 225-249.

⁶ Упознали смо и три градитеља гусала, од којих је један Милан Бошковић из Белосаваца, рођ. 1932, други

Драган Јовановић из Јарменоваца, рођ. 1961, а трећи је сам Боро Букелић, гуслар из Винче. Познато нам је

да и Драган Јовановић пева уз гусле, али његово извођење, на жалост, нисмо успели да забележимо у

целовитом облику. У сваком случају, за потребе овог рада од интереса су били само гуслари који су учили да певају од малих ногу.

од пресудне је важности чињеница да су спонтано и активно преузели гуслање као део породичног наслеђа и наслеђа своје средине. Почели су да певају у детињству, из аутентичне потребе и љубави, тражећи узор у гуслању чланова породице или људи из ближе околине. Најстарији међу горњојасеничким гусларима које смо имали среће да упознамо, покојни Живан Вујић из Липовца, наследио је гуслање па и саме гусле од оца, такође гуслара. Микица Арсенијевић је потомак винчанске породице за коју је везана легенда о “Карађорђевићим гулама”.⁷ Он пева уз гусле по узору на свог деду, Микаила Арсенијевића, гуслара и свирача на свирали и ћеманету/виолини, од кога је наследио и инструмент (направљен 1957). Боро Букелић је, како нам је испричао, научио да гусла од комшија и рођака из околине у којој је одрастао, а узор му је, између осталих, био познати, угледни гуслар Бошко Вујачић. Остварио је сарадњу са гусларским друштвима у Југославији.

Миленија и Микаило Арсенијевић, са догом свиралом и “Карађорђевићим гулама” (фотографија је добијена љубазношћу Софије Арсенијевић из Винче и захваљујући Маријани Јовановић из Јерменовца)

⁷ Видети о томе: Јелена Глигоријевић, Трагом “Карађорђевићих гусала”, Сабор народног стваралаштва Србије

бр.1, Топола, 1990, 18-19. Видети такође: Јелена Јовановић. Шта се чује кроз гору зелену? Традиционално певање и свирање у Горњој Јасеници, ЦД са пратећом књижицом, Музиколошки институт САНУ, Београд, 2007, стр. 35.

О аутентичном начину гуслања у овом крају, по нашем мишљењу, можемо сазнати на основу певања пок. Живана Вујића и Микице Арсенијевића. С друге стране, певање Боре Букелића, који не потиче из Горње Јасенице, има другачије особености које га везују за црногорске гусларе средње и старије генерације.

Гуслање Вујића и Арсенијевића је у погледу **музичких одлика** једноставније, што се, по мишљењу наших етномузиколога, сматра одразом старијег начина певања уз гусле⁸. Живан Вујић је све песме певао *на један једини мелодијски образац* (у примеру бр. 1 његове варијанте обележене су словима А, А1, А2, А3, А4 и А5).⁹ Такав начин певања забележен је и у другим динарским крајевима¹⁰. Микица Арсенијевић користи *два мелодијска обрасца* која групише углавном уз римоване двостихове у песмама (у примеру бр. 2 обележени су словима А и В); ни овакав поступак није редак међу гусларима динарске области¹¹. (У гуслању Микице Арсенијевића уочавају се нетипичности и озбиљне неправилности у односу на стандарде које подразумева гусларско умеће: различитост иницијалиса и финалиса, затим одсуство хетерофоније и непрекидни секундни сазвуци између тонова гусала и гласа).

С друге стране, Боро Букелић користи укупно *четири различита мелодијска обрасца*. Њихов след се мења у зависности од текстуалне садржине, при чему је циљ да мелодија својим **развојем прати збивања** у песми (у

⁸ Податак је добијен у консултацији са колегама: пок. др Радмилом Петровић, затим проф. др Димитријем О.

Големовићем и др Данком Лајић Михајловић.

⁹ Мелодијски образац / модел о којем је реч описан је у раду Ј. Јовановић, Оп. Цит. 5, 274-275; в. и примере 224-227.

¹⁰ Упореди: Драгослав Девић, Народна музика Драгачева, Београд 1986, примери број 204-206, 210-212;

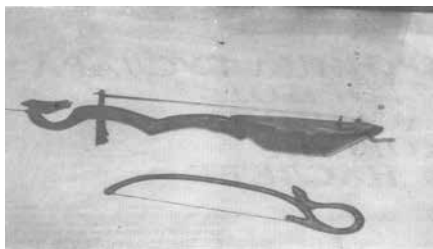
Димитрије Големовић, Народна музика ужичког краја, САНУ, Етнографски институт, Посебна издања,

Књига 30, Свеска 2, Београд 1990, примери бр. 268 и 269.

¹¹ Такав поступак је забележен и у Д. Девић, Наведено дело 10, примери бр. 199-202, 207, 208, 213, 215 и 217.

примеру бр.3 обрасци су забележени словима А, В, С и D).

Већ у овој основној разлици између, с једне стране, двојице гуслара који потичу из Јасенице и, с друге стране, једног који је родом из Црне Горе, јасно се види и различитост обликовања гусларског исказа. Примери изразите супротности су певање покојног Живана Вујића и певање Бора Букелића. Код Вујића једини облик варирања представља различито интонирање појединих речи или делова фразе, у складу са садржајем певаног текста (пример бр. 1). По нашем мишљењу, у његовом певању управо се у овом погледу (у третману микроструктуре) одржава врхунско мајсторство. Њиме овај певач неосетно и ненаметљиво, али зато – захваљујући управо једноставности музичког ткива – на изузетно упечатљив начин постиже пластичност и убедљивост казивања. С друге стране, у гуслању Бора Букелића и других црногорских гуслара млађих генерација циљ је да развој мелодијског тока буде у служби текстуалног садржаја. По речима самог Букелића, добар гуслар треба мелодијом (и изразом) да дочара, да “одглуми” оно што песма казује.

Гусле које су, према казивању донели преци Живана Вујића, досељени из Црне Горе, од племена Питера, крајем XVIII века (Снимила Маријана Јовановић из Јерменовца)

У певању Микице Арсенијевића уочава се мешавина ова два стила гуслања. По нашем мишљењу, у њему ипак преовладава традиционалнији начин, близак Вујићевом, с обзиром

на то да се ради о понављању свега два обрасца.

Друга значајна разлика између двојице јасеничких и црногорског гуслара огледа се у **начину додиривања струне прстима леве руке**. Вујић и Арсенијевић при свирању додирују струну, како кажу, “слободном руком” – унутрашњом страном средњих чланака кажипрста, средњег и домалог прста. При томе, обојица сведоче да гуслају “на исти начин” као отац, односно деда, од којих су умеће гуслања и преузели. Због тога се намеће закључак да је овакав начин свирања на гулама аутентичан на простору Горње Јасенице и да се тако гуслало и у старије време.

За разлику од Вујића и Арсенијевића, Букелић свира користећи само јагодице кажипрста, средњег и домалог прста леве руке – према његовим речима, на начин како то чине црногорски гуслари.

Кад је реч о гусларском репертоару у Горњој Јасеници, од поменуте тројице гуслара, забележили смо (у певаном или казиваном облику): **епске песме** и њихове одломке, затим неколико особених гусларских увода који се могу наћи на почетку више песама, **шаљиве песме** - *прескочице*, у којима се, на шаљив начин опевају гусле и гуслање и, најзад, сведочење о шаљивим песмама различитог садржаја¹².

Због мноштва разноврсних података које садржи забележени репертоар горњојасеничких гуслара и због мноштва критеријума по којима би се ови подаци могли разврстати, навешћемо овом приликом његов репертоар у потпуности:

¹² Једину лирску песму коју смо чули од гуслара у Горњој Јасеници певао је и саопштио нам Микица Арсенијевић. То је песма под називом “Од Рудника вијуга се река”. Аутор ју је (као и епске песме) срочио наменски, за потребе Сусрета села и на приредби ју је извео са групом певача у дисциплини “изворна песма”.

1. Епске песме

а) Забележене од Живана Вујића:

- *Кнежева вечера* (научио од оца)
- *Бој на Косову* (научио од оца)
- *Рашта Новак оде у ајдуке* (из збирке В. С. Караџића)
- *Смрт Ђорђа Петровић* (аутор: Р. Б. Требјешки)
- *Боже мили, волели би знати* (порекло непознато)
- *Атентат на Фердинанда* (порекло непознато);

б) забележене од Микице Арсенијевића:

- *Песма о Карађорђу* (научио од деде и мало препевао)
- *Песма о стрељању ђака у Крагујевцу* (спевао сам)
- *Песма о Милићу Радовановићу и Слободану Минићу* (спевао сам)
- *Песма посвећена селу Винчи* (спевао сам);

в) забележене од Бора Букелића:

- *Сан Вука Мандушића*, одломак из Горског вијенца (аутор: П. П. Његош)
- *Вука Лопушине* (аутор: Р. Б. Требјешки)
- *Косовски бој* (аутор: Момир Војводић из Подгорице)
- *Параћински регрути* (аутор: Иван Симоновић из Аранђеловца)

Живан Вујић (фотографија добијена љубазношћу чланова његове породице) Борко Букелић(1989)

(фотографија Маријана Јовановић)

Зоран, син Микице Арсенијевић (1989)

(фотографија: Јелена Глигоријевић)

Епске (или како их је Живан Вујић називао, *гусларичке песме*) које смо снимили, углавном су, дакле, научене из песмарица. То су у првом реду песме чији су аутори црногорски песник Радован Бећировић Требјешки и Петар Петровић Његош, затим народне песме из збирке Вука Стефановића Караџића и, најзад, песме аутора из новијег времена: Ивана Симоновића из Аранђеловца и Момира Војводића из Титограда.

2. Гусларски уводи за епске песме или претпеви

- *Гусле моје, мој свети олтаруи*
- *Гусле моје, најдража музико.*

Казивали су нам их и певали Живан

Вујић и Микица Арсенијевић. Ови уводи се могу наћи на почецима различитих песама.

3. Прескочице

- *Гусле моје од јавора сува и*

- *Гусле моје, дрво шемширово.*

Реч је о песмама које на шаљив начин говоре о гулама и гуслању. Казивали су нам их Живан Вујић (не скривајући своју љутњу због садржаја ових, како је рекао “спрдњи”; за њега као старог гуслара пуног поштовања према свом инструменту и према етосу гуслања као узвишеног умећа у српској традицијској култури, овакве песме представљале су увреду) и Микица Арсенијевић (који је *прескочице* слушао као дете на састанцима гуслара из краја у кући свог деде).

4. Шаљива песма

- *Тешко злату на каљавом врату*¹³

Певањем оваквих песама уз гусле поменуо нам је Микица Арсенијевић. Према његовом казивању, оне су могле бити уметнуте у оквир дужих, епских песама и представљати својеврсни предак при гуслању. Биле су различитог садржаја, а често су на шаљиви начин говориле о особинама појединих гуслара присутних на скупу и служиле су, између осталог, као и средство њихових међусобних задиркивања. (С обзиром на описани садржај ових песама, можда би се могло сматрати да се и оне убрајају у горе описане *прескочице*, али, нажалост, из разговора са Арсенијевићем немамо податак о томе).

На основу изложеног репертоара тројице гуслара, видимо да они имају доста заједничких особина, али да се у одређеним значајним ставкама битно разликују. Пре свега, песме научене

¹³ Варијанте оваквих шаљивих гусласких песама забележене су и у другим динарским крајевима; упор.: Д. Девић, Нав. дело 10, пример бр. 206; Радмила Радовић, Народни гуслар Перо Остојић (прилог проучавању епског стваралаштва зворничког Подриња), рад XXXIV конгреса фолклориста Југославије, Тузла 1987, 311.

у кући певају двојица гуслара из Јасенице; Боро Букелић је више усмерен на ауторско, а посебно новије епско песничко стваралаштво.

На основу свега изложеног, можемо закључити да се у певању горњојасеничких гуслара – Живана Вујића и Микице Арсенијевића – уочава старији начин, који Боро Букелић, потекавши из друге средине и следећи другачије узор, не следи. Тај старији начин, који је, претпостављамо, у Горњој Јасеници аутохтон, одликује, пре свега, једноставност мелодијских модела којима се прича саопштава, избор репертоара и однос према њему и, најзад, начин употребе прстију десне руке при свирању.

Уочава се, међутим, још једна чињеница која није без значаја, с обзиром да је реч о усменом народном стваралаштву, или бар о његовим остацима на простору Горње Јасенице. Наиме, један од двојице млађих гуслара, Микица Арсенијевић, аутор је већине песама које нам је представио. Иако овде не може бити речи о старом и правом усменом начину стварања гусларских песама, описаном у знаменитом делу Алберта Лорда¹⁴, веома је значајно да се Арсенијевићево стварање истакне као настојање усамљеног појединца - песника и гуслара, Горњојасеничанина. Он се није задовољио тиме да на *Сусретима села* изводи старе народне гусларске песме, или оне које су створили други аутори, већ се осетио позваним да створи своје, које ће бити засноване на традиционалним обрасцима, а чија ће одлика бити – актуелност. Због тога се Микица Арсенијевић истиче као настављач традиције стварања

¹⁴ Алберт Б. Лорд, Певач прича, “Идеа”, Београд 1990.

гусларских песама у Горњој Јасеници, иако у измењеном контексту. С друге стране, Боро Букелић је представник професионалног односа према гуслању у овом крају.

Сваки од тројнице гуслара које смо упознали и проблеми који се отварају при поређењу њиховог певања заслужују посебну пажњу и надамо се да ћемо им је, другом приликом и на већем простору, и посветити.

Ауторка текста срдечно захваљује свом дугогодишњем пријатељу и сараднику Првославу Мајсторовићу из Тополе за познанство са Живаном Вујићем и са другим дивним носиоцима музичке традиције у опленачком крају.

НОТНИ ПРИМЕРИ¹⁵

Пример бр. 1: *Смрт Ђорђа Петровића*, певао уз гусле пок. Живан Вујић из Липовца (1919-1991). Транскрибовала Ј. Јовановић.

¹⁵ У Сабору из 1996. године, нотни примери, из техничких разлога, нису били објављени. Сада се објављују по први пут (прим. ур).

Пример бр.2: *Песма о стрељању ђака у Крагујевцу*; певао уз гусле Микица Арсенијевић из Винче (рођ. 1954). Транскрибовала Ј. Јовановић.

Пример бр. 3 *Параћински регрути*, певао уз гусле Боро Букелић из Горње Мораче у Црној Гори (рођ. 1965), живи у Винчи. Транскрибовала Ј. Јовановић.

